

Такризи

муқарризи расмӣ ба таҳқиқоти диссертатсионии Асомиддини Абдулмумин дар мавзуи «Таърихнигории ҷанги шаҳрвандӣ ва сулҳи тоҷикон (солҳои 1992-2000)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 6.1. – Таърих ва бостоншиносӣ (6.1.5. – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ).

Муҳимияти омӯзиши мавзӯ. Дар таърихнигории ватанӣ омӯзиши таърихи сиёсии ибтидои солҳои 90-уми асри XX, ки ба пош хӯрдани Иттиҳоди шуравӣ ва соҳибистиклол гардидани собиқ ҷумҳуриҳои иттифоқӣ оварда расонд, мавқеи хосро ишғол менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди соҳибистиклол гардидан, сиёсати мустақилонаи дохиливу хориҷиро ба роҳ монда, тавассути барномаҳои стратегии таҳиягардида натиҷаи он боиси рушд ва тараққиёти кишвар гардид, ки омӯзиши он аз назари муҳаққиқон дар қанор намонд. Аз тарафи муҳаққиқони ватанию хориҷӣ масъалаҳои ҳарбӣ-сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифт ва дар ин самт таълифоти зиёде пайдо гардид. Албатта, зиёд гардидани таълифот аз тавачҷӯҳи муҳаққиқону коршиносон ба таърихи ҷанги шаҳрвандӣ ва сулҳи тоҷикон мебошад. Мубрамияти масъалаи мазкур дар он ифода меёбад, ки аз нуқтаи назари таърихнигорӣ дар масоили зикршуда таҳқиқоти маҷмӯӣ ба анҷом расонида нашудааст. Аз ин лиҳоз, рисолаи номзодии Асомиддини Абдулмумин кӯшиши аввалин дар ин самт ба ҳисоб рафта, мубрам ва саривақтӣ буда, пажӯҳиш дар заминаи омӯзиши асарҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, таҳлилу баррасии осори муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ, монографияҳо, диссертатсияҳо, мақолаҳо ва маҷмӯаҳо, ки ба таърихи ҷанги шаҳрвандӣ ва сулҳи тоҷикон бахшида шудаанд, ба анҷом расонида шудааст.

Дар мубрамияти мавзуи мазкур аз суҳанронии Президенти мамлакат ҳангоми вохӯрӣ бо зиёиёни кишвар дар санаи 18 март соли 2020 ёдовар мегардем, ки қайд карданд, ки то кунун ба

воқеоти сиёсии солҳои 90-уми асри XX баҳои сазовор дода нашудааст ва муҳаққиқону коршиносонро мебояд, ки сабабҳои воқеии ҷанги шаҳрвандиро таҳқиқ ва муайян намоянд. Воқеан, нисбат ба сабабҳои сар задани ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон андешаҳои гуногун мавҷуданд ва айни замон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор доранд.

Ваҳдати миллӣ ҳамчун падидаи нодиртарини замони Истиқлолият буда, таҳкимбахши орзуву ормон, рушди давлат ва начоти миллат маҳсуб меёбад, ки пажӯҳишгарони ватаниву хориҷӣ ба таҷрибаи таърихии он аз нуқтаи назари илмӣ баҳои воқеӣ додаанд. Маҳз самараи Ваҳдати миллӣ ва тарғибҳои пайвастаи заминагузори ғояҳои ваҳдатгирӣ буд, ки Тоҷикистон дар муддати кӯтоҳи таърихӣ аз рӯи баҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “то фаро расидани давраи бӯҳронӣ дар иқтисоди ҷаҳонӣ ба марҳалаи рушди устувори иқтисодӣ ворид шуда, дар самти беҳтар намудани сатҳу сифати зиндагонии аҳоли ба дастовардҳои назаррас ноил гардид”.

Дар иртибот ба ин, муаллиф дар заминаи таҳлили ақидаҳои муҳаққиқони ватанию хориҷӣ сабабҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ ва таҷрибаи таърихии сулҳи тоҷиконро дар таърихнигории ватанӣ мавриди таҳлил қарор додааст.

Дар таърихнигории ватанӣ таҳқиқи воқеоти сиёсӣ, бахусус ҷанги шаҳрвандӣ ва музокироти сулҳи тоҷикон, ки ба бозгашти давлати тоҷикон ба низоми муносибатҳои байналхалқӣ мусоидат намуд, барои наслҳои оянда ибратомӯз ва баҳри ташаккули худшиносии миллӣ ва ҳисси ватандӯстии онҳо хеле аҳаммиятнок аст. Таҳлилу таҳқиқи масъалаҳои мазкур, ки аз тарафи диссертант ба анҷом расонида шудааст, имкон медиҳад, ки сабабҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ ва сабабҳои таърихии сулҳи тоҷикон муайян гардад.

Мазмуни мухтасари диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳафт зербоб, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Боби якуми диссертатсия – **“Раванди муборизаҳои сиёсӣ ва**

иҷтимоӣ дар Тоҷикистон (охири солҳои 80-ум ва ибтидои солҳои 90-уми асри XX)” унвон гирифта, аз ду зербоб иборат аст.

Дар зербоби якум – **“Ҷараёни таҳаввулоти сиёсӣ ва иҷтимоӣ дар охири солҳои 80-ум ибтидои солҳои 90-уми асри XX дар Тоҷикистон”** таъкид мегардад, ки дар замони «бозсозӣ» ҳаракатҳои миллӣ, гуногунандешӣ, ошкорбаёнӣ ва истиқлолиятхоҳӣ дар тамоми қаламрави Иттиҳоди Шуравӣ боиси пайдоиши матбуоти озод гардид ва он бо кӯмаку дастгирии сармоядорон пурқувват шуда, нисбат ба матбуоти марказии ҳизбӣ ва дигар нашрияҳои расмӣ обрӯи хоса касб намуд.

Дар зербоби дуюми боби якум **“Заминаҳои ҷанги шахрвандӣ ва инъикоси он дар таърихнигори ватанию хориҷӣ”** муаллиф дар бораи заминаҳои ба вучуд омадани муборизаҳои сиёсии мардуми тоҷик дар марҳилаи аввал аз соли 1918 то 1923 ва дар марҳилаи дуюм дар солҳои 90-уми қарни XX мувоҳисаи илмӣ ба амал оварда, бо далелу санадҳои муътабар собит менамояд, ки ҷанги шахрвандии соли 1992-1997 ифодагари мафкураи як гурӯҳи мансабхоҳ буда, ҳаргиз ормонҳои мардуми тоҷикро ифода карда наметавонист.

Боби дуюми диссертатсия – **“Инъикоси ҷанги шахрвандӣ дар таърихнигории ватанӣ ва хориҷӣ”** ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Зербоби якуми боби дуюм, ки **“Инъикоси ҷанги шахрвандӣ (1992 – 1997) дар таърихнигории ватанӣ»** номгузорӣ шудааст, ба масоили таҳаввулоти сиёсӣ, таъсири ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ ба вазъи сиёсии кишвар, фурупошии Иттиҳоди Шуравӣ ва соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон дар санаи 9 сентябри соли 1991, инчунин оғози ҷанги шахрвандӣ, марҳилаҳо ва паёмадҳои ғоҷеабори он бахшида шудааст. Бояд изҳор дошт, ки маҳз дар оғози ин давра равандҳои демократикунонӣ ҷомеаро фаро гирифта, арзишҳои идеологӣ ва фарҳангии миллӣ эҳе гардиданд. Давраи соҳибистиклолӣ бо муқовимати сиёсӣ оғоз ёфта, тадричан ба муқовимати мусаллаҳона мубаддал гардид.

Дар зербоби дуюми боби дуом - **“Чанги шахрвандии Тоҷикистон (1992-1997) дар таҳқиқоти муҳаққиқони хориҷӣ»** таъкид мегардад, ки дар инъикоси таърихи сиёсии Тоҷикистони соҳибистиклол дар радифи муҳаққиқони ватанӣ муҳаққиқон ва коршиносони хориҷӣ, ки дар осори онҳо паҳлуҳои муҳталифи таърихи чанги шахрвандӣ ва сулҳи тоҷикон инъикос гардидааст, саҳми бориз доранд. Ин осорро, ба назари мо, метавон ба ду қисм – таҳқиқоти муҳаққиқони кишварҳои узви ИДМ ва таҳқиқоти муҳаққиқон ва таҳлилгарони хориҷи дур чудо намуд.

Боби сеюми диссертатсия - **“Таҷассуми масоили истиқрори сулҳу ваҳдат ва фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ дар таҳқиқоти муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ”** аз се зербоб иборат буда, адабиёти дар ин самт таълифгардида роҷеъ ба марҳилаҳои гуфтушуниди байни тоҷикон ва имзои “Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон”, фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ ва рушди минбаъдаи сиёсии кишвар бахшида шудаанд, мавриди таҳлили таърихнигорӣ қарор гирифтаанд.

Дар зербоби аввали боби мазкур – **“Инъикоси масоили истиқрори сулҳу ваҳдати тоҷикон дар таърихнигории ватанӣ ва хориҷӣ”** муаллиф осори муҳаққиқонро, ки ба омӯзиши мавзӯи гуфтушуниди байни тоҷикон, истиқрори сулҳ ва ваҳдати миллӣ даст задааст. Унвонҷӯ теъдоди зиёди манбаъҳои расмиву ғайрирасмиро мавриди истифода қарор дода, онҳоро чунин тасниф кардааст: а) Асарҳо, баромадҳо, суҳанронҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон; б) ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ - меъёрии давлатӣ ва байналхалқӣ; в) санадҳои мутааллиқи сохторҳои муассисаҳои гуногуни идораҳои давлатӣ ва созмонҳои минтақавиву байналхалқӣ; г) адабиёти ёддоштӣ; д) матбуоти даврӣ, захираи шабакаҳои иттилоотии интернетӣ. Дар маҷмӯъ муаллиф тибқи таснифот то андозае сарчашмаҳоро мавриди таҳқиқ қарор дода, ба хулосае омадааст, ки раванди сулҳи тоҷикон ва

таҷрибаи таърихии он ба объекти таҳқиқоти муаррихон, сиёсатшиносон, ҳуқуқшиносон ва мутахассисони ватанӣ ва хориҷӣ табдил ёфтааст.

Дар зербоби дуум **“Фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ ва тадқиқи он дар таърихнигории ватанӣ ва хориҷӣ”** фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ, аъзоён ва зеркомиссияҳои он дар таърихнигории ватанӣ ва хориҷӣ ба таҳқиқ ва таҳлили инъикоси масоили таҳавулоти сиёсии давраи рушд кашида шудааст, ки ба марҳилаи нав дар давлатдории Тоҷикистон ибтидо гузоштанд. Ин марҳила дар таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол бо хусусиятҳо ва фаровонии ҳаводисе, ки дар ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодии мамлакат ба вуқӯъ пайваست, аз бисёр ҷиҳат аз давраҳои қаблии таърихи Тоҷикистон фарқ мекунад. Аз назари муаллиф ба имзо расидани созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, татбиқи амалии шартномаҳои ба имзо расида тавассути Комиссияи оштии миллӣ, бахусус ворид кардани тағйироту иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, интихоботи алтернативии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ҷумҳурӣ таъсис додани парламенти дупалатагӣ аз ҷумлаи ҳаводиси таърихӣ маҳсуб меёбанд, ки ба ин давра марбутанд.

Дар зербоби сеюми боби сеюм – **“Истиклолияти давлатӣ, ҷанги шаҳрвандӣ ва истиқрори сулҳу ваҳдати тоҷикон дар осори Пешвои миллат”** муаллиф лаҳзаҳои ҳассосу тақдирсози тоҷиконро тибқи омӯзиши асарҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таҷассум намудааст. Муаллиф қайд менамояд, ки арзиши таърихии асарҳои Пешвои миллат, барои он муҳим аст, ки онҳо паҳлуҳои муҳталифи худшиносии миллӣ, ифтихори миллӣ, ватандӯстӣ ва эҳёи хотираи таърихии тоҷиконро дар оинаи таърих инъикос намудаанд. Муаллиф воқеан барҳақ иброз доштааст, ки асарҳои Пешвои миллат танҳо ба хотири донишҷӯи гузашта набуда, балки дурнамое мебошанд, ки роҳи ояндаи давлат ва пешомадҳои давлатдориро равшан намуда, ҷиҳати таҳкиму тақвияти ватанпарастиву кишвардорӣ, ваҳдату ягонагии миллӣ,

худогоҳии миллӣ ва рушди тафаккури таърихӣ наслҳои оянда мусоидат менамояд. Арзиши илмӣ асарҳоро баррасии сабақҳои таърихӣ тоҷикон ташкил медиҳад, ки он барои ташаккули ҳуввияти миллии тоҷикон ва эҳёи суннатҳои давлатдорӣ миллӣ мусоидат хоҳад кард.

Диссертант оид ба мавзӯ 7 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 4 мақола дар дигар маҷмуаҳо, маҷаллаҳо ва конференсияҳо ба чоп расонидааст.

Мазмуни автореферат ба диссертатсия мувофиқат мекунад.

Навоварии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ Асомиддини Абдулмумин дар он зоҳир мегардад, ки бори нахуст дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқоти диссертатсионӣ пешниҳод мегардад, ки дар таърихнигорӣ ҷанги шаҳрвандӣ ва сулҳи Тоҷикистони соҳибистиклол таҳқиқоти маҷмӯӣ маҳсуб меёбад. Илова бар ин, бори нахуст манбаъҳои сершумор, теъдоди зиёди асарҳои нашргардида оид ба масоили гуногуни таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол ба доираи таҳлили таърихнигорӣ фаро гирифта шуда, адабиёти илмӣ, ки вазъи сиёсии даҳсолаи охири асри XX, воқеаҳои феввали соли 1990, ҷанги шаҳрвандӣ солҳои 1992-1997 дар Тоҷикистон, аҳаммияти таърихӣ Иҷлосияи 16 – уми Шурои Олии ҶТ, давраҳои асосии музокироти сулҳи тоҷикон, ба имзо расидани Созишномаи умумӣ истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ ба таври гуногун инъикос намудаанд, мавриди таҳлили илмӣ қарор гирифтаанд.

Эътимоднокии хулосаҳо ва натиҷаҳои асосии таҳқиқот, пеш аз ҳама, ба воситаи методҳои илмӣ истифодашуда ва адабиёти илмӣ омӯхташуда асоснок карда мешавад. Илова бар ин, муаллиф дар таҳқиқоти диссертатсионӣ маълумоти бойгонӣҳои ҷорӣ, ҳуҷҷатҳои сиёсии Созмони Милали Муттаҳид, ки ба вазъияти сиёсии Тоҷикистон бахшида шудаанд, ҳуҷҷатҳои дар раванди гуфтушунидҳо баимзорасида,

инчунин хуччатҳои расмии Вазорати корҳои хориҷиро мавриди истифода қарор додааст. Гузашта аз ин, таҳқиқоти мазкур дар натиҷаи истифодаи усулҳои муайяни илмӣ амалӣ гардидааст. Чунончӣ, истифодаи меъёрҳои илмии объективӣ ва таърихнигорӣ, инчунин таҳлили маҷмӯӣ, системавӣ ва муқоисавӣ барои муайян намудани воқеияти ҷанги шаҳрвандӣ, барои нишон додани зухуроти манфӣ, мушкилот ва дурнамои рушди давлати тозаистиклоли Тоҷикистон, ҳамчунин хусусиятҳои муҳимми раванди ба даст омадани оштии миллии тоҷикон шароити методологӣ ва маърифатӣ фароҳам овардаанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқот. Диссертатсия дорои аҳамияти илмӣ – назариявӣ ва амалӣ буда, натиҷаҳои ба даст омада метавонанд дар корҳои илмӣ – таҳқиқотии муҳаққиқон ва муаррихон ҷиҳати инъикоси таърихи сиёсии кишвар дар даврони истиқлолият кӯмаки воқеӣ расонанд. Мазмуни асосӣ, хулосаҳо ва маводи санадии диссертатсияро метавон зимни таълифи асарҳои маҷмӯӣ роҷеъ ба таърихи сиёсии Тоҷикистони соҳибистиклол (солҳои 1992- 2000), инчунин хондани курсҳои лексионӣ ва курсҳои махсус аз ҷанҳои “Таърихи муосири Тоҷикистон”, “Таърихи сиёсии Тоҷикистони соҳибистиклол”, “Таърихнигории таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол” васеъ истифода кард. Аҳамияти амалии диссертатсия инчунин аз истифодаи эҳтимолии натиҷаҳои ба даст омадаи таҳқиқот дар ниҳодҳои илмӣ – таҳқиқотӣ, кафедраҳои гуманитарии мактабҳои олӣ иборат аст.

Маводҳои дар диссертатсия овардашуда барои дарки воқеии масъалаҳои мубрами ҳаёти сиёсии мамлакат дар даврони истиқлолият имконият медиҳанд. Хулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсия барои ҳалли бисёр масъалаҳои ҳалталаби Тоҷикистони муосир муфиданд.

Эродҳо ва норасоӣҳои таҳқиқот. Дар иртибот ба эродҳо ва норасоӣҳои таҳқиқот, ба андешаи мо ба назар гирифтани чанд масъала мазмуну муҳтаво ва арзиши илмии онро боз ҳам афзун мекунад:

1. Дар натиҷаи таҳлили муқоисавии адабиёти илмӣ дар зербоби якум ва дуюми боби дуум оид ба даврабандии ҷанги шаҳрвандӣ осори зиёди муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ мавриди таҳлил қарор ёфтааст, аммо даврабандии муайяне аз ҷониби диссертант пешниҳод нагардидааст.

2. Дар раванди таҳқиқот маводи матбуоти даврии дар кишварҳои хориҷӣ ба таърифи камтар истифода гардидааст. Истифодаи чунин мавод имкон медод, ки андешаҳои баъзе таҳлигарони хориҷӣ дар иртибот ба ҷанги шаҳрвандӣ ва сулҳи Тоҷикистон ба инобат гирифта шавад.

3. Хулосабандии муфассал дар боби сеюми диссертатсия ба назар намерасад.

4. Дар матни диссертатсия баъзан хатогиҳои имлоӣ ва услубӣ дида мешаванд.

Аммо дар маҷмӯъ қайд намудан мумкин аст, ки диссертатсияи мазкур таҳқиқоти анҷомёфта мебошад ва норасоӣҳои дар боло зикргардида мазмуни илмии онро коста намегардонанд. Зеро муаллиф ҳангоми омӯзиши мавзӯи диссертатсия доираи васеи сарчашмаҳо ва адабиёти илмиро истифода намуда, дар заминаи таҳлили онҳо хулоса ва пешниҳодҳои илман асоснокшударо таҳия намудааст.

Мувофиқати диссертатсия ба талаботи муқарраргардида. Диссертатсияи унвонҷӯ Асомиддини Абдулмумин дар мавзӯи «**Таърихнигории ҷанги шаҳрвандӣ ва сулҳи тоҷикон (солҳои 1992-2000)**» кори таҳқиқотии мукамалест, ки дар ҷаҳорҷӯби он масъалаҳои муҳталифи марбут ба мавзӯ таҳлилу баррасӣ шуда, хулосаҳои илми асоснок бароварда шудаанд.

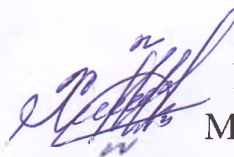
Ҳамин тариқ, бо боварӣ метавон иброз дошт, ки хулосаву тавсияҳои

дар диссертатсия овардашуда дар сатхи баланди назариявӣ баён гардида, аҳаммияти назарраси илмӣ доранд. Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои илмӣ дар заминаи он нашршуда мазмуну мундариҷаи асосӣ ва навғониҳои илмӣ таҳқиқоти мазкурро комилан инъикос мекунанд.

Диссертатсия тибқи натиҷаҳои бадастомада, истифодаи амалӣ ва сифати он комилан ба талаботи муқаррарнамудаи бандҳои 31-35 - и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021 №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он Асомиддини Абдулмумин барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз **аз рӯйи ихтисоси ихтисоси 6.1. – Таърих ва бостоншиносӣ (6.1.5. – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ)** арзанда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

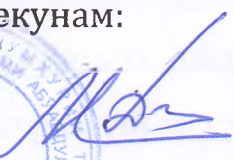
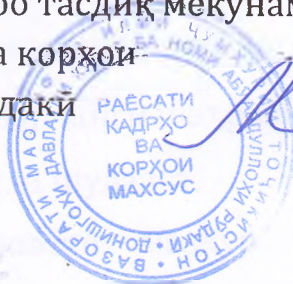
мудирӣ кафедраи таърих ва методикаи таълими таърих Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, номзади илмҳои таърих, дотсент

Холмуродзода
Меҳрафрӯз Бурӣ

Суроға: 35360, ш. Кулоб, кучаи С. Сафаров 16,
Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ;
тел.: (833-22) 2-35-06; 992 988622658, факс: (833-22) 2-35-06
почтаи электронӣ: info@kgu.tj сомонии интернет: www.kgu.tj

Имзои номзади илмҳои таърих, дотсент
Холмуродзода Меҳрафрӯзро тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси ДДК ба номи А. Рӯдакӣ

Давлатов М.А.
28.05.2026